

Теоретичні основи художньо-конструкторської діяльності учнів старшої школи під час навчання технологій

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано необхідність упровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти основ художньо-конструкторської діяльності під час навчання старшокласників технологій. Зазначено, що термін «художнє конструювання» використовується, як правило, у трьох значеннях: ототожнюється з дизайном, як практика дизайну, як заключний етап процесу художнього проектування. Наголошено, що дизайн покладений в основу сучасних програм трудового навчання та технологій, оскільки дизайнерська діяльність визнана засобом розвитку творчих здібностей учнів. Здійснення якісної проектно-технологічної діяльності передбачає наявність у молоді розвинутої художньо-конструкторської компетентності, яка виступає важливою складовою процесу проектування.

Ключові слова: учитель трудового навчання та технологій, художнє конструювання, дизайн, художньо-конструкторська діяльність, проектно-технологічна діяльність.

Abstract. The article theoretically substantiates the need to introduce the basics of artistic and design activities into the educational process of general secondary education institutions during the education of technology students. It is noted that the term «artistic design» is used, as a rule, in three meanings: it is identified with design, as a design practice, as the final stage of the artistic design process. It is emphasized that design is the basis of modern labor training programs and technologies, as design activity is recognized as a means of developing students' creative abilities. The implementation of high-quality design and technological activity requires the presence of developed artistic and design competence among young people, which is an important component of the design process.

Keywords: teacher of labor training and technologies, artistic construction, design, artistic design activity, project and technological activity.

Постановка наукової проблеми. Перед педагогічною наукою нині постають складні та відповідальні завдання формування активної особистості, яка вирішувала б творчі завдання в науці, виробництві, суспільстві.

Розвиток учнів відбувається значно ефективніше, якщо в процес навчання вводяться елементи творчості та використовується художньо-конструкторський підхід до виконання об'єктів праці.

Художнє конструювання, в основу якого покладено принципи розвивального, продуктивного навчання, передбачає використання прийомів, принципів та операцій творчого процесу, спрямованих на активізацію емоційного ставлення учнів до засобів художньо-конструкторського відображення, що дають змогу реалізувати розвиток творчих здібностей учнів старшої школи під час навчання технологій.

Оскільки художньо-конструкторська діяльність за способом навчання та своїм типом допомагає засвоювати духовний і матеріальний світ одночасно й створювати новий продукт, то можемо припустити, що вона може підвищити рівень креативного мислення учнів і розвинути їхню творчість, якщо її організувати на основі продуктивного навчання. У зв'язку з цим формування творчих здібностей на основі художньо-конструкторської діяльності є об'єктивною потребою системи технологічного навчання старшокласників.

Короткий аналіз досліджень проблеми. Психологічним підґрунтям підготовки старшокласників до художнього конструювання є наукові праці Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Давидова, В. Клименка, С. Рубінштейна, Н. Нечаєва, Н. Салміної та інших учених, які є надбанням класичної психологічної науки.

У працях Є. Мілеряна, В. Чебишевої класифікуються і розкриваються особливості формування загальнотрудових та конструктивних умінь; Г. Кирій та Р. Пономарьова досліджували залежність формування конструктивних умінь від методів навчання;

Т. Кудрявцев, В. Ткаченко, І. Якиманська вивчали умови формування технічного та просторового мислення, де підкреслюється особливе значення цих видів мислення в розвитку знань, умінь і дій; взаємозв'язок художньої діяльності з конструктивною, особливості творчої діяльності учнів досліджували Н. Левітов, В. Моляко, П. Перепелиця та ін.

Провідним напрямом реалізації нового змісту технологій є проектно-технологічна діяльність, в якій поряд з формуванням загальнонавчальних починається й формування художньо-конструкторських знань та умінь. Проблеми застосування проектно-технологічної діяльності під час навчання учнів технологій присвячені наукові праці О. Коберника, В. Сидоренка, В. Симоненка, С. Ящука та ін.

Аналіз теоретичних джерел з історії розвитку педагогічної науки показує, що значний внесок у теорію та практику загальноосвітньої підготовки і, зокрема, розкриттю взаємозв'язку трудової та художньої діяльності, внесли П. Блонський, О. Луначарський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін., які вбачали в людині особистість, що творить предметний світ на засадах краси та доцільності, удосконалюючи власну майстерність, естетичне сприймання і смаки, створюючи світ високохудожніх речей в оточуючому середовищі.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні необхідності впровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) основ художньо-конструкторської діяльності під час навчання старшокласників технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з основних тенденцій розвитку національної системи освіти є використання можливостей художнього конструювання у технологічній підготовці учнівської молоді, що відображено в нормативних документах сучасної освіти, зокрема в Державному стандарті освітньої галузі «Технологія» та програмі «Технології. 10-11 класи. Рівень стандарту, академічний рівень».

На основі проведеного дослідження фахової та науково-педагогічної літератури можна стверджувати, що такі поняття як «художнє проектування», «художнє конструювання» і «дизайн» переважно вживаються як синоніми. Терміни «дизайн» і «художнє проектування» часто замінюється терміном «художнє конструювання».

Проведений нами аналіз різних джерел показав, що термін «художнє конструювання» використовується, як правило, у трьох значеннях:

- ототожнюється з дизайном. Художнє конструювання, у цьому випадку, визначають як творчу проектну діяльність, спрямовану на вдосконалення людиною наочного довкілля, що створюється засобами промислового виробництва і досягається через приведення в єдину систему функціональних і композиційних зв'язків наочних комплексів і окремих виробів, їх естетичних і експлуатаційних характеристик;

- художнє конструювання як практика дизайну вважається своєрідним новим творчим методом проектування виробів промислового виробництва, впровадження якого повинне забезпечити високу якість продукції. Специфічною особливістю його є єдність утилітарних і естетичних принципів;

- розглядається як заключний етап процесу художнього проектування (етап пошукового моделювання).

Слід відзначити, що зміст і стадії художнього конструювання визначаються напрямками, за якими розвивається сучасний дизайн. Це зумовлює те, що наведені в літературі визначення художнього конструювання збігаються з визначеннями дизайну.

Художнє конструювання як явище на сучасному етапі розгалужене за спеціалізаціями, серед яких виокремлюють:

- індустриальний дизайн (охоплює найширше коло об'єктів, включаючи продукцію машинобудування, верстатобудування, транспортні засоби, озброєння, а також предметів споживання);

- дизайн одягу та аксесуарів (один з найбільш поширених і старовинних видів дизайнерської творчості. З широким розповсюдженням реклами з початку ХХ ст., прикладна

графічна творчість нині охоплює практично всі сфери життя суспільства (книжкове, газетне, журнальне, плакатне оформлення, розроблення фірмових знаків і стилів, шрифтів; створення заставок, рекламних роликів на телебаченні; комп'ютерний дизайн, Web-дизайн));

– дизайн архітектурного середовища (включає в себе створення інтер'єрів і зовнішнього архітектурного середовища. Нині з'явилося поняття ландшафтного дизайну, потіснивши традиційні садово-паркове мистецтво та ландшафтну архітектуру);

– арт-дизайн (направлений на створення художніх вражень, одержуваних від способу сприйманого об'єкта. Вироби практично втрачають при цьому своє утилітарне значення і стають виключно декоративними, виставковими) тощо.

Український науковець Є. Антонович визначає дизайн як феномен художньої культури. У своїх дослідженнях він проаналізував концептуальні основи розуміння поняття дизайну, описав його у контексті культурологічної, естетичної рефлексії й обґрунтував особливості дизайну як культурологічної практики [1, с. 13].

У наукових працях В. Клімова [6], П. Татіївського [19] та ін. висвітлено методологічні та естетико-художні проблеми дизайну. Ними дизайн розглядається в широкому діяльнісно-культурному контексті як вияв проєктної культури людства в цілому.

Як культурне і загальноцивілізаційне явище аналізує дизайн у своїх працях українська дослідниця І. Рижова [14; 16]. Вона визначає поняття дизайну (з англ. design – задум, план, намір; з латин. designare – відміряти, намічати) як специфічний соціокультурний феномен, що являє собою проєктну, творчо-перетворювальну діяльність, спрямовану на предметне середовище родового буття людини з метою формування гармонійного ставлення людини до природи, світу і самої себе; яка спирається на відповідні когнітивні компетенції щодо взаємоузгодження несуміжних, утилітарно-прагматичних та екзистенційно-антропологічних вимірів предметного світу людського буття [15].

Т. Незвещук-Когут визначає дизайн як творчу діяльність, метою якої є формування гармонійного предметного середовища, що найповніше задовольняє матеріальні і духовні потреби людини. Проникнення дизайну в наше життя зближує матеріальне виробництво з мистецтвом і цим самим збагачує духовний світ людини [13].

Н. Глухів розглядає означений термін як вид діяльності, пов'язаний із проєктуванням предметного світу [3]. В. Даниленко визначає дизайн як вид художньої діяльності, який пов'язаний із проєктуванням предметного світу. Метою цієї діяльності є гармонійне поєднання природного та штучного середовища, яке задовольняє потреби людини [5].

О. Голікова, Т. Шевчук наголошують, що дизайн – це специфічна проєктна діяльність, що сполучає художньо-предметну творчість та інженерну практику. Об'єктом дизайнерської діяльності може бути все – від конкретних предметів до віртуального простору. Задача дизайнера, на відміну від художника, створити щось не тільки красиве, але й функціональне [4].

Основи дизайну наразі активно застосовуються на уроках трудового навчання та технологій в закладах загальної середньої освіти, дизайн покладений в основу сучасних програм трудового навчання та технологій, оскільки дизайнерська діяльність визнана засобом розвитку творчих здібностей учнів. В Україні практика навчання основам дизайну в ЗЗСО як цілісна система склалася під безпосереднім впливом філософських, мистецтвознавчих, психологічних і педагогічних досліджень.

Провідним напрямом реалізації змісту технологічної освіти є проєктно-технологічна діяльність, в основі якої лежить перетворювальна діяльність людини в матеріальному світі, спрямована на створення навчального середовища, для розкриття й розвитку в учнів здібностей в особистісно зорієнтованій сфері проєктування та виготовлення виробів і ознайомлення в процесі роботи з різними матеріалами. Здійснення якісної проєктно-технологічної діяльності, в свою чергу, передбачає наявність у молоді розвинутої художньо-конструкторської компетентності, яка виступає важливою складовою процесу проєктування. Удосконалення процесу проєктування та виготовлення учнями виробів на уроках технологій

значною мірою залежить від глибини вивчення питань художнього конструювання.

Теоретичним і методичним аспектам викладання дизайну учням закладів загальної середньої освіти присвячені праці В. Вдовченко, О. Гервас, А. Кондратьєвої, В. Тименка, Т. Усиченко, М. Фішера, А. Чубарьяна та ін.). Ними зроблено висновок, що рівень розвитку системи навчання в ЗЗСО дає змогу широко впроваджувати елементи дизайнерської діяльності в навчальні програми з трудового навчання.

Професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів загальної середньої освіти основ дизайну описана в дисертаціях В. Слабко [17], Ю. Срібної [18], Ю. Холостенко [20], Ю. Бабчука [2].

Зокрема, Ю. Срібна у своєму дослідженні зазначає, що професійна підготовка вчителя трудового навчання як цілісне полісемантичне утворення становить сукупність підсистем фахового навчання й виховання майбутнього вчителя трудового навчання і основ дизайну, які певним чином об'єднані між собою, утворюють стійку цілісність, мають ієрархію внутрішніх зв'язків та відносин із навколишнім світом. Провідною метою сучасної дизайн-освіти визначено формування гармонійно розвиненої особистості, яка має науковий світогляд, аналітико-синтетичне, абстрактне та творче мислення, уяву, фантазію, інтуїцію, розумові здібності і почуття у їхній єдності й гармонії, трудові та художньо-конструкторські знання, вміння і навички, культуру праці, естетичні смаки, організаторські здібності, відповідальність, ініціативність, креативність. Пріоритетним завданням у сфері інтеграції шкільної технологічної освіти та основ дизайну українські і зарубіжні вчені вважають підготовку педагогічних кадрів до використання напрацювань дизайн-освіти у професійній діяльності вчителя [18].

Науковець Ю. Бабчук зазначає, що для організації дизайнерської діяльності старшокласників учитель технологій має сам володіти набором компетентностей педагога-дизайнера, серед яких виокремлюємо: інтегральні (здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі культури і мистецтва або у процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів відповідних наук); загальні (базові знання з основ філософії, психології, педагогіки, історії, економіки, права, інформатики; навички роботи з ІКТ, організації діяльності, практичного й оперативного застосування знань, умінь до конкретних професійних ситуацій); фахові (застосування спеціальних професійних знань і вмінь у дизайнерській діяльності за видами робіт; здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей і здійснення міжпредметних зв'язків; володіння основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання учнів; здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювати рівень навчальних досягнень учнів; здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку; здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їхньої культури; здатність до критичного аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності) [2].

Висновок. Художньо-конструкторська діяльність є складним і самостійним процесом, що забезпечує розв'язок конструктивно-технічних, суспільних завдань і доводить необхідність навчання художньому конструюванню з дитинства. Оскільки художньо-конструкторська діяльність за способом навчання та своїм типом допомагає засвоювати духовний і матеріальний світ одночасно й створювати новий продукт, то можемо висловити думку, що вона може підвищити рівень креативного мислення учнів і розвинути їхню творчість, якщо її організувати на основі продуктивного навчання. Відтак, з одного боку, художньо-конструкторська діяльність формує передумови для розвитку творчих здібностей учнів, їхньої пізнавальної самостійності, а з іншого – вона сама є важливим чинником для розкриття здібностей учнів і вдосконалення набутих умінь.

Список використаних джерел:

1. Антонович Є.А. Проблеми теорії та методології дизайну. *Педагогіка вищої та середньої*

школи. 2009. № 26. С. 12-22.

2. Бабчук Ю.М. Підготовка майбутніх учителів технологій до організації дизайнерської діяльності у старшій школі: дис. ... доктора філософії: 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями). Вінниця, 2021. 301 с.

3. Глухих Н.А. Модельер или дизайнер. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2005. № 1. С. 145-148

4. Голікова О.П., Шевчук Т.А. Портрет спеціаліста: дизайнер [Електронний ресурс]. URL: <http://abiturient.iatp.org.ua/articles/article14.htm>

5. Даниленко В.Я. Національна орієнтованість дизайну Фінляндії. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Х., 2003. № 3. С. 93-105.

6. Клімов В.П. Наукове забезпечення дизайн-освіти. *Освіта і наука*. 2005. № 21(32). С. 34-35.

7. Марущак О.В., Бербега І.М., Бойчук С.О. Розвиток творчого мислення під час навчання основ дизайну як засіб професійного становлення майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Science, research, development. Pedagogy: матеріали міжнар. наук.-прак. конференції*, (30.01.2019-31.01.2019, Berlin (Берлін). Warszawa, 2019. № 13. С. 2-96.

8. Марущак О.В., Грицишина О.О., Дощечкіна І.В. Дизайн-проекування систем моделей швейних виробів у професійній підготовці майбутнього вчителя трудового навчання та технологій. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця, 2019. Вип. 3. С. 111-113.

9. Марущак О.В., Зузяк Т.П. Формування у майбутніх педагогів професійної компетенції з дизайн-проекування засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів: НУЧК, 2020. Вип. 8(164). С. 209-215.

10. Марущак О.В., Зузяк Т.П., Шинін О.С. Експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2020. Вип. 56. С. 113-121.

11. Марущак О.В., Романенко Т.М. Психолого-педагогічні аспекти художньо-конструкторської підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Графічна підготовка як складова професійної освіти вчителя трудового навчання і технологій*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. 1. С. 3-5.

12. Марущак О.В., Савлук В.М., Шевчук Н.О. Психолого-педагогічні основи активізації творчої навчально-пізнавальної діяльності учнів ЗЗСО під час формування вмінь і навичок проектування швейних виробів на уроках трудового навчання. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 1. С. 14-18.

13. Незвещук-Когут Т.С. Дизайн: навч. посіб. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. 340 с.

14. Рижова І.С. Дизайн як культурне і загальноцивілізаційне явище. *Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці*. 2005. № 14. С. 172-176.

15. Рижова І.С. Дизайн як фактор гармонізації відносин суспільства і особистості: методологічні засади: автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03 / Інститут вищої освіти АПН України. Київ, 2008. 32 с.

16. Рижова І.С., Прусак В.Ф., Мигаль С.П., Резанова Н.О. Дизайн середовища: словник-довідник. Львів: Простір-М, 2017. 235 с.

17. Слабко В.М. Підготовка майбутніх учителів технологій до навчання основ дизайну у профільній школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2012. 253 с.

18. Срібна Ю.А. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.02. Полтава, 2017. 265 с.

19. Татіївський П. М. Особливості становлення та перспективи розвитку дизайну в Україні: автореф. дис. ... канд. тех. наук: 05.01.03. Київ, 2002. 20 с.

20. Холостенко Ю.В. Формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до організації дизайнерської діяльності учнів: дис...канд. пед. наук: 13.00.04. Ізмаїл: ІДГУ, 2012. 246 с.